

7. Ягупов В.В. Методичні основи розуміння та обґрунтування понять «компетентність» та «компетенція» / В.В. Ягупов // Нові технології навчання: [зб. наук. пр. : в 2 ч. гол. ред. О.П. Гребельник]. – К.: Вінниця, 2011. – Вип. № 69. – Ч. 1. – С. 23 – 29.

УДК 378.6

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Савченко Л.Л.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Стаття присвячена висвітленню теоретичних засад патріотичного виховання особистості. Проаналізовано основні визначення понять «патріотизм», «патріотичне виховання», схарактеризовано принципи патріотичного виховання. Доведено, що найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є середній дошкільний вік. Визначено чинники, які впливають на формування почуття патріотизму.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, патріот, виховання.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Савченко Л.Л.

Статья посвящена освещению теоретических принципов патриотического воспитания личности. Проанализированы основные определения понятий «патриотизм», «патриотическое воспитание», охарактеризованы принципы патриотического воспитания. Доказано,

что самым благоприятным для начала систематического патриотического воспитания является средний дошкольный возраст. Указаны факторы, которые влияют на формирование чувства патриотизма.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, патриот, воспитание.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF PATRIOTIC EDUCATION OF THE INDIVIDUAL

Savchenko L.L.

The article is devoted to coverage of the theoretical foundations of patriotic education of the individual. The basic definition of «patriotism», «patriotic education», described patriotic education principles. Proved most favorable for early systematic patriotic education is average preschool age. Listed factors influencing the formation of a sense of patriotism.

Keywords: patriotism, patriotic education, patriot, education.

Постановка проблеми. Ідея патріотизму завжди була і залишається основою консолідації суспільства. Патріотизм є джерелом духовних і моральних сил і здоров'я суспільства, його життєздатності, які найбільш яскраво виявляються у переломні моменти розвитку, в періоди важких випробувань. Повноцінне життя в суспільстві і державі неможливе, якщо система виховання підростаючого покоління позбавлена моральних основ, любові до Батьківщини. Усі спроби здійснити реформи в політичній, соціально-економічній, культурній чи іншій сферах не будуть реалізовані, якщо не спиратимуться на духовно-моральні та патріотичні цінності.

Проте, як засвідчили дані опитування 2000 респондентів віком понад 18 років у всіх областях України, Києві та Криму, проведеного у лютому 2013 р. і оприлюднені соціологічною групою «Рейтинг», лише половина українців задоволена тим, що народилися саме в цій країні, третина опитаних хотіла б називати батьківщиною зовсім інші країни. Згідно з результатами дослідження, майже половина опитаних (48 %), якби мали можливість обрати країну, де народитися, обрали б Україну. 9 % опитаних обрали б Росію, 5% Німеччину, 4 % – США, по

2%–Великобританію, Італію, Швейцарію, Францію, по 1%–Польщу, Канаду, Швецію, Білорусь. Разом з тим, 2% – обрали б ЄСРП, близько 4 % – інші країни [7].

Події кінця 2013 – 2014 рр. засвідчили небувалий сплеск патріотичних почуттів українців. На цій хвилі варто шукати шляхів удосконалення патріотичного виховання дітей та молоді. Це має стати одним із пріоритетів не лише гуманітарної політики, але й складовою національної безпеки України.

Аналіз актуальних досліджень. Патріотичному вихованню дітей та молоді присвятили праці багато вчених минулого і сучасності. Зокрема, Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші у своїх працях приділяли велику увагу вихованню любові до своєї землі, рідної мови, поваги до історичного минулого, формуванню національної самосвідомості. Сучасні науковці (О. Вишневський, П. Кононенко, В. Кузь, Ю. Руденко та ін.) також значну увагу приділяють обґрунтуванню теоретико-методичних засад патріотичного виховання дітей та молоді.

Психологічним механізмам формування і розвитку особистості, які лежать в основі патріотичного виховання, присвячені дослідження Л. Виготського, І. Вільчинської, І. Гальчинського, Г. Костюка, О. Леонтєва, В. Панка та ін.

Для розробки сучасних підходів до формування патріотизму у дошкільників важливе значення мають концепції розвитку українського дошкільця, розроблені Л. Артемовою, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Н. Лисенко, Т. Поніманською та ін.

Мета статті – схарактеризувати теоретичні засади патріотичного виховання особистості.

Виклад основного матеріалу. Слово «патріотизм» має іншомовне походження. Як зазначає О. Онопрієнко, у латинській мові слово «patria» першопочатково означає походження по батькові, від pater – «батько», далі – «покоління», «рід», «плем'я», «родина», а в цілому перекладається як вітчизна, батьківщина; смислове навантаження слова «λατρίωτις» у грецькій мові – співвітчизник, земляк, що засвідчує тожність поняття патріотизму у цих мовах [8].

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» подає таке визначення поняття «патріотизм»: любов до Батьківщини, до свого народу. Відповідно «патріот» – той, хто любить свою Батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви і подвиги [2, 894].

Патріотизм, за визначенням Т. Поніманської, – це любов до Батьківщини, відданість їй і своєму народу. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства [11, 252].

Близьке до цього визначення подано у навчально-методичному посібнику «Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії» (за ред. Бойко): патріотизм передбачає формування почуття любові до свого народу, держави, Батьківщини. Велике значення має виховання поваги до батьків, свого роду, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього, досконале знання рідної мови [10, 178].

Натомість С. Гончаренко зазначав, що патріотизм – це «одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури». Він виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів [3, 249].

В енциклопедичному виданні «Педагогіка» патріотизм означає почуття любові до Батьківщини, готовність підкорювати особисті і групові інтереси загальним інтересам країни, вірно служити та захищати її. При цьому зазначається, що проблема патріотизму набуває особливої актуальності у зв'язку з розширенням і поглибленням процесів інтернаціоналізації, міждержавної, регіональної і планетарної інтеграції, глобалізації, спробами поставити під запитання роль і значення державного суверенітету [9, 424].

Натомість М. Фіцула пише про героїко-патріотичне виховання, яке покликане виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Вітчизни, оволодівати військовими знаннями, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки народу, зміцнюючи тим самим патріотичні почуття [12, 252].

Проте у наукових джерелах зустрічаються лише поодинокі визначення поняття «патріотичне виховання». Зокрема, в «Компетенції національно-патріотичного виховання молоді» подано таку характеристику цієї дефініції: «Патріотичне виховання є складовою частиною загального виховного процесу, являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади, і громадських організацій із формування в громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських, і конституційних обов'язків; є однією з головних складових національної безпеки України... Патріотичне виховання включає в себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, володіє високим рівнем комплексності, тобто охоплює своїм впливом усі покоління, пронизує всі сторони життя: соціально-економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну, спирається на освіту, культуру, історію, державу, право» [6].

Одним із найбільш вдалих означень цієї категорії вважаємо таке: «патріотичне виховання» – це узагальнене поняття, яке охоплює різноманітні сфери (політичну, навчально-виховну, дозвільну) організованого і цілеспрямованого впливу на особистість з боку держави, народу, етнічної групи, колективу, сім'ї, педагога, окремої людини з метою створення для неї умов і шляхів формування патріотизму (любов до всього рідного, самоідентифікація себе серед інших народів світу, почуття любові і відповідальності за долю Батьківщини тощо) як інтегративної якості особистості, яка дає змогу їй самостверджуватися соціально, культурно, духовно, інформаційно, емоційно, дієздатно та успішно [8, 56].

Основними напрямками в системі патріотичного виховання є:

- духовно-моральне, яке передбачає усвідомлення особистістю в процесі патріотичного виховання вищих цінностей, ідеалів та орієнтирів, соціально значущих процесів і явищ реального життя, здатність керуватися ними як визначальними принципами; позицією практичної діяльності;

- історико-краєзнавче, яке включає систему заходів, спрямованих на пізнання історико-культурних коренів, усвідомлення неповторності Вітчизни, її долі, нерозривності з нею;

- громадянсько-патріотичне, яке впливає на особистість через систему заходів, спрямованих на формування правової культури і законслухняності, навичок оцінки подій і процесів, які відбуваються у державі, громадянської позиції, постійної готовності до служіння своєму народові;

- соціально-патріотичне, спрямоване на активізацію духовно-моральної і культурно-історичної наступності поколінь, формування активної життєвої позиції, виявів благородства і співчуття, турботи про інших;

- військово-патріотичне, зорієнтоване на формування у молоді патріотичної свідомості, ідей служіння Вітчизні, здатності до її захисту;

- героїко-патріотичне, зорієнтоване на пропаганду героїчних дат вітчизняної історії, виховання почуття гордості за своїх предків тощо;

- спортивно-патріотичне, спрямоване на розвиток морально-вольових якостей, виховання сили, спритності, стійкості, мужності, витривалості, дисциплінованості у процесі занять фізичною культурою і спортом [5].

Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Патріотичне виховання містить соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти. Але головне його завдання – прищепити дітям і молоді любов до рідного краю. Здійснює це передусім сім'я і найближче оточення, передаючи певні культурні традиції, звичаї, обряди та вірування [14, 290].

Концепцією національно-патріотичного виховання молоді передбачено низку принципів такого виховання, зокрема:

- принцип національної спрямованості виховання, який передбачає формування у молоді національної свідомості, любові до України, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- принцип культуровідповідності, який передбачає виховання як культуротворчий процес, спрямований на формування базової куль-

тури особистості, базуючись на набутому морально-етичному досвіді людства;

- принцип гуманізації виховного процесу, що зосереджує увагу на особистості як вищій цінності;

- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, який передбачає, що учасники виховного процесу виступають рівноправними партнерами у процесі спілкування, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції;

- принцип цілісності – означає, що виховання організовується як системний педагогічний процес, спрямований на гармонійний та різнобічний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу; передбачає забезпечення наступності напрямів та етапів виховної роботи;

- акмеологічний принцип – вимагає орієнтації виховного процесу на вищі морально-духовні досягнення і потенційні можливості особистості, створення умов для досягнення нею життєвого успіху, розвиток індивідуальних здібностей;

- принцип життєвої творчої самодіяльності, що передбачає становлення особистості як творця свого життя, здатної приймати особисті рішення і нести за них відповідальність, повноцінно жити та активно діяти, постійно самовдосконалюватися, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни;

- принцип толерантності, який передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, формування у вихованців відкритості, толерантного ставлення до цінностей, відмінних від національних ідей, до культури, мистецтва, вірувань інших народів, здатності диференціювати спільне та відмінне в різних культурах, сприймати українську культуру, як невід'ємну частину загальнолюдської [6].

І хоча Концепція торкається питань національно-патріотичного виховання осіб, які належать до вікової категорії 16 – 35 років, ми переконані, що названі принципи мають стати керівництвом до дії також і для вихователів дітей дошкільного віку.

Для патріотичного виховання важливо правильно визначити віковий етап, на якому стає можливим активне формування у дітей

патріотичних почуттів [11, 252]. Так, І. Бех зазначив, що «дошкільне дитинство – це віковий період, коли починають формуватися високі соціальні мотиви і благородні почуття. Від того, як вони будуть виховані в перші роки життя дитини, багато в чому залежить увесь її наступний розвиток» [1, 154]. А.Т. Поніманська конкретизувала: «Найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є середній дошкільний вік, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ» [11, 252].

Відповідно, Законом України «Про дошкільну освіту» серед завдань дошкільного виховання названо формування у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля [4].

Патріотизм, як моральна якість, має інтегральний зміст, з огляду на що у педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практичну діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Як зазначає Т. Поніманська, основними напрямками патріотичного виховання є:

- 1) формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід;
- 2) краєзнавство;
- 3) ознайомлення з явищами суспільного життя;
- 4) формування знань про історію держави, державні символи;
- 5) ознайомлення з традиціями і культурою свого народу;
- 6) формування знань про людство [11, 252].

Уважаючи патріотизм категорією громадянського виховання, автори посібника «Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії» (за ред. А. Бойко) переконані, що в контексті громадянського виховання з патріотизмом поєднуються:

- національна самосвідомість, відповідальність перед своєю нацією, розуміння моральних і культурних цінностей країни;
- гордість за Вітчизну;

- потреба участі у справах народу, усвідомлення свого глибокого зв'язку з ним;
- знання символів Батьківщини;
- знання історії народу, любов до малої і великої Батьківщини;
- збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів рідної країни;
- моральна відповідальність за все, що відбувається на рідній землі [10, 178 – 179].

До чинників, що впливають на відчуття патріотизму, можна віднести: мову; державні символи; культуру та звичаї народу; національні події; національних героїв; національну аудіо-, відеопродукцію; норми поведінки керівництва країни тощо [13, 451]. Уважаємо, цей список можна продовжити такими чинниками, як рідна історія, краєзнавство, природа рідного краю тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Результатом патріотичного виховання особистості має стати розвинений патріотизм. На початку третього тисячоліття ознаками патріотизму громадянина України, на думку В. Хапілової, є: відчуття зв'язку з Батьківщиною; ставлення до Батьківщини; гордість за героїчне минуле Батьківщини; прихильність ідеалам, цінностям і традиціям свого народу, почуття обов'язку перед Батьківщиною, готовність захищати, зберігати й збільшувати честь і славу своєї Батьківщини; служіння інтересам Батьківщини; відповідальність за долю Батьківщини та свого народу, за їхнє майбутнє; прагнення використати власні можливості у збереженні та збільшенні її слави; подолання особистого, національного та релігійного егоїзму; високий рівень особистої духовності; гуманізм, милосердя, загальнолюдські цінності, що діють на благо Батьківщини тощо [13].

Отже, роль патріотичного виховання на сучасному етапі розвитку українського суспільства надзвичайно актуалізується. Саме завдяки ефективній його реалізації можна сконсолідувати суспільство, забезпечити духовне, політичне та економічне відродження країни, її територіальну цілісність і безпеку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навчально-методичний посібник / І.Й. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Закон України «Про дошкільну освіту» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 49. – ст. 259.
5. Івашова Н.В. Патриотическое воспитание в средней школе / Н.В. Ива-шова // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції з питань патріотичного виховання молоді «Соціальний розвиток України та патріотичне виховання громадян», 18 – 19 жовтня 2012 р. – Запоріжжя, 2012. – С. 181 – 188.
6. Концепція національно-патріотичного виховання молоді // Офіційний сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/v%D1%96jskovo-part%D1%96tichna-robota/normativno-pravova-baza-vijskovo-patriotichnogo-vihovannya/koncepcziya-nacziionalno-patriotichnogo-vihovannya-molodi.html>.
7. Недостатній рівень патріотизму пояснюється низькою якістю життя українців – експери [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newsradio.com.ua/2013_04_03//Nedostatn-j-r-ven-part-otizmu-pojasnju-tsja-nizkoju-jak-stju-zhittja-ukra-nc-v-eksperti/
8. Онопрієнко О. Патріотичне виховання як науково-педагогічна проблема: понятійний аспект / О. Онопрієнко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. – Умань : РВЦ «Софія», 2007. – Вип. 20. – С. 149 – 157.
9. Педагогика : Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. – Мн. : «Современное слово», 2005. – 720 с.
10. Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії : навчально-методичний посібник / За ред. А.М. Бойко. – К. : ВІПОЛ; Полтава АСМІ, 2004. – 504 с.
11. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник / Т.І. Поніманська. – К. : «Академвидав», 2006. – 456 с.
12. Фіцула М. Педагогіка / М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.
13. Хапілова В. П. Проблема виховання патріотизму в контексті соціалізації особистості / В. П. Хапілова // Матеріали VI Міжнародної науково-

- практичної конференції з питань патріотичного виховання молоді «Соціальний розвиток України та патріотичне виховання громадян», 18-19 жовтня 2012 р. – Запоріжжя, 2012. – С. 449 – 452.
14. Чупрій Л.В. Державна підтримка патріотичного виховання молоді / Л.В. Чупрій // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2010. – Вип. 19. – С. 287 – 297.

УДК 378.147.91.31:001.9:001.101

**THE ACQUISITION OF DIFFERENT TYPES OF KNOWLEDGE
BY FUTURE TEACHERS AS A FACTOR OF THEIR
PROFESSIONALISM FORMING**

Semenova M.O.

*Municipal establishment «Kharkiv humanitarian-pedagogical
Academy» Kharkiv regional Council*

The article is dedicated for analyses the concept of «knowledge» and its types in the context of learning of the content of pedagogical higher education by students, it is proved that a variety of knowledge are part of the professionalism of future teachers.

Keywords: types of knowledge, the content of higher pedagogical education, professionalism.

**НАБУТТЯ РІЗНИХ ТИПІВ ЗНАТЬ МАЙБУТНІМИ
ВЧИТЕЛЯМИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОСТІ**

Семенова М.О.

Статтю присвячено аналізу поняття «знання» та його типів у контексті засвоєння студентами змісту вищої педагогічної освіти, обґрунтовано, що різноманітні знання є складовою професійності майбутніх учителів.